

Palau d'Ametlla.
Montornès del Vallès l'any 1000

Estimo Montornès

HISTÒRIA, ART I NATURA DE MONTORNÈS DEL VALLÈS

Ajuntament de
Montornès del Vallès

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

L'aristocràcia visigoda

Tres elements eren decisius en la vida dels habitants de Palau d'Ametlla, l'any 1000: el domini de la noblesa germànica, la proximitat del regne àrab de Còrdova i el sistema feudal. Els visigots van ser el primer poble germànic que va instaurar un domini estable a la península Ibèrica. Eren poc nombrosos (entre 100.000 i 300.000 persones) però es van constituir en l'aristocràcia d'un territori de 6 milions d'habitants. El seu domini va ser curt. Va començar el 476, regnant Euric, adjudicant-se

un terç del territori conquerit (llei de metatis), i no van completar la conquesta de la península fins al 630, regnant Suintila. Només 80 anys després, el 711, van ser desposseïts per la invasió sarraïna, però la noblesa visigoda va continuar considerar-se indefinidament la propietària legítima del país. En aquest sentit van constituir diversos regnes i van impulsar la "reconquesta" de la península. Una bona part de la noblesa espanyola actual té aquest origen.

2

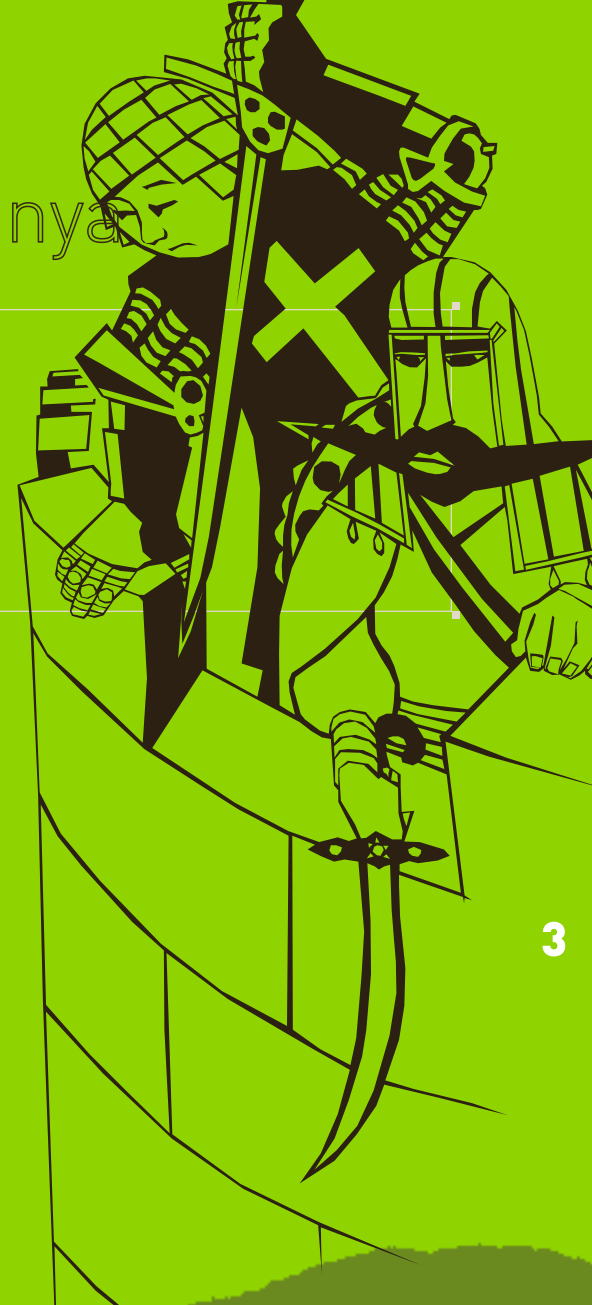
L'etnòcid de les cultures indígenes

Moltes de les transformacions culturals iniciades sota l'imperi romà es van completar als anys de la dominació visigoda. Els idiomes autòctons (ibers i celtas) es van perdre en favor d'un llatí provincial. També els visigots van abandonar el seu idioma germànic. Les religions tradicionals, basades en

un espiritisme que personificava les forces de la natura, va ser substituïdes pel cristianisme, primer per la variant arriana i, a partir dels reis Recared i Gundemar, per la variant catòlica. Rastres de les antigues creences han perdurat fins avui a les llegendes i supersticions, sobretot al Pirineu. Per desgràcia, el cos principal de les

cultures iberes i celtas també es va perdre. Els historiadors romans havien esmentat l'existència a les cultures peninsulars de grans històries cantades, que podem suposar d'una categoria comparable a les gregues i romanes, però van ser esborrades juntament amb l'idioma, la religió i les lleis locals.

L'ocupació musulmana de Catalunya

3

Els exèrcits musulmans van travessar l'estret de Gibraltar el 711, van derrotar els visigots al llac de la Janda i van dominar la península Ibèrica sense trobar gaire resistència.

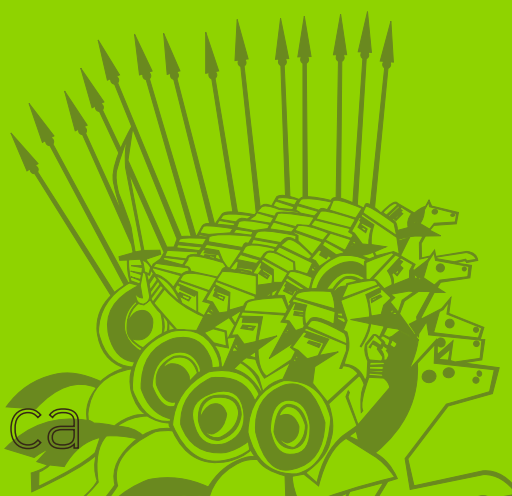
La tendència dels musulmans a establir pactes amb la població local, a respectar lleis, governs municipals i religions, i a cobrar impostos sense exigir la propietat

de les terres, va facilitar els acords.

Les hosts musulmanes estaven compostes per ètnies diverses, especialment per àrabs, iemenites, sirians, magrebins i eslaus, que es van repartir el domini de les comarques peninsulars.

El Vallès va ser ocupat per les tropes del valí Al Horr abans de l'any 719.

La resposta franca

L'expansió musulmana va continuar enllà del Pirineu, per les Gàl·lies, fins a tocar el regne franc i les muntanyes suïsses. Grans ciutats com Narbona, Tolosa, Carcassona, Nîmes i Bordeus van ser ocupades, fins que el regne franc va reaccionar i Charles Martel va derrotar l'exèrcit de l'emir Abderraman al Gafeguí l'any 732 a Poitiers.

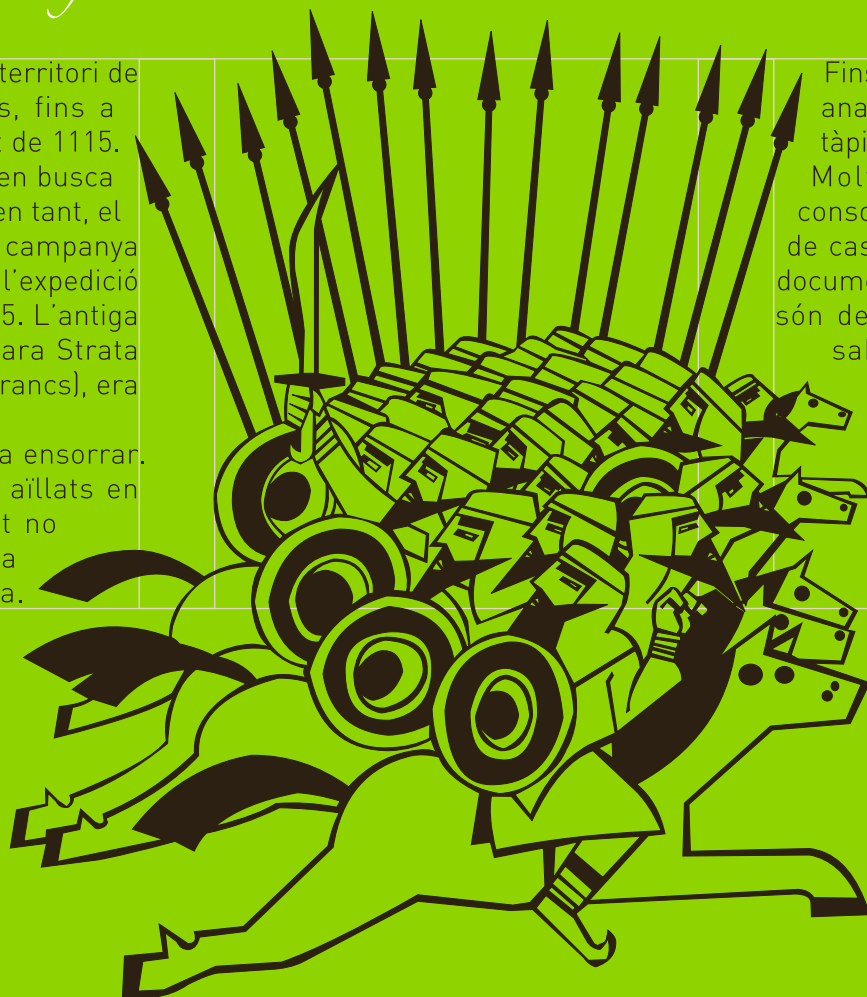
La resposta franca es va completar l'any 801, quan el rei Lluís, fill de Carlemany, va conquerir Barcelona. El riu Llobregat va quedar com a frontera entre la Marca Hispànica dels francs i el regne àrab de Còrdova.

La conquesta franca va ser brutal. Tots els sarraïns i els convertits a l'islamisme van ser expulsats, i les

terres van ser repartides entre els conqueridors, cosa que va despoblar grans extensions d'Aquitània i de Catalunya. No és estrany que en algunes ciutats com ara Barcelona la població autòctona ajudés els àrabs a lluitar contra els francs, per damunt de diferències religioses.

El Vallès, terra de frontera

El Vallès va quedar com a territori de frontera durant 300 anys, fins a l'última ofensiva almoràvit de 1115. Tot sovint hi havia ràtzies en busca de botí i esclaus i, de tant en tant, el país era devastat per una campanya militar important, com ara l'expedició del famós Al Mansur el 985. L'antiga Via Augusta, anomenada ara Strata Francisca (carretera dels francs), era un camí de guerrers. Tota la cultura social es va ensorrar. Els pocs habitants vivien aïllats en aldees diminutes, la gent no viatjava, gairebé no hi havia comerç ni ús de moneda.

Fins i tot els senyors feudals eren analfabets i vivien en cabanes de tàpia amb sostre de palla. Molt lentament es van anar consolidant petits pobles al voltant de castells i esglésies. Els primers documents que esmenten Montornès són del segle X, gràcies als quals sabem que vivim en un poble mil·lenari. També es van consolidar mercats comarcals (a Granollers els dijous, a Sabadell el sabatellum –els dissabtes--...), on el comerç va tornar a agafar volada.

El feudalisme de frontera

El Vallès va ser repoblat pel mètode de l'aprisió, donant terres a qui les posés en conreu, sempre que jurés servitud al noble feudal propietari de la comarca. Palau d'Ametlla era el feu de la família Montornès, i comprenia els

municipis actuals de Montornès, Vallromanes i una part del de Vilanova. La separació del terme tradicional en els tres municipis actuals no es va produir fins als temps moderns, a la segona meitat del segle XX.

A tota la Catalunya Vella (des del Pirineu al Llobregat) les condicions del feudalisme va ser especialment dures. El domini que exercia el senyor feudal sobre els serfs era absolut, ja que la vida era impossible sense la seva protecció militar.

La condició dels serfs

Els serfs no eren esclaus però tampoc no eren persones lliures. La seva vida estava lligada al tros de terra cedit pel senyor feudal, del qual no podien marxar ni ells ni els seus fills. Això significava ser pagesos de REMENÇA.

L'amo els carregava una infinitat d'impostos:

_El **CENS** era un cànon fix que es pagava en espècie o diners

_Els **EMPRIUS** eren la taxa per l'ús dels boscos i prats comunals

_La **LLEUDA** eren els tributs sobre les mercaderies que es duïen al mercat

_El **TELONEU** era el preu d'entrada a les poblacions

_El **PEATGE** I **LES RÀFIQUES** eren els impostos per trànsit d'animals

_Les **TOLTES** i les **FÒRCIES** eren exaccions d'aplicació arbitrària...

A més, els serfs estaven obligats a usar la forja, el forn i el molí del senyor, als preus que l'amo establí. I, encara, havien de pagar el **DELME** religiós (el 10 % del rendiment dels camps) al capellà local.

També havien de treballar gratuïtament uns dies al mes (**TASCA**) a les terres del senyor, que sempre

eren les més fèrtils de la contrada, col·laborar en les obres col·lectives (**c a m i n s**, canalitzacions, **c a s t e l l s**, esglésies...) i cedir els seus fills si l'amo els reclamava com a criats, dides o soldats.

El senyor mantenia sobre el remença el **DRET DE MALTRACTAMENT**, és a dir, el dret a castigar-lo quan creia que no complia les seves obligacions. En aquells conflictes, el noble era part, jutge i executor. En canvi, el tan esmentat **DRET DE CUIXA**, el dret de l'amo a estrenar les donzelles la nit de bodes, mai no va ser reconegut, fora d'abusos que es devien produir.

El petit Palau d'Ametlla de l'any 1000

El poblet de Palau d'Ametlla va créixer damunt d'un pujol, al voltant de l'església de Sant Sadurní. És esmentat com Palatio Amigdali en un document en el que Pere de Montornès fa donació de la casa i del feu al seu germà Guillem. Es comunicava

amb Martorelles i Badalona pel coll Mercader i el coll d'Olleta, a través de les muntanyes, i amb la plana del Vallès baixant per l'actual rambla de Sant Sadurní i travessant el riu Mogent per un gual on ara hi ha el pont. Quan hi havia riuada, el nostre poble quedava aïllat de la comarca. Bona part dels 200 habitants vivia en masies disperses, com can Coll, can Palau o can Pla, i la proximitat d'una ràtzia els feia córrer a refugiar-se a l'església o a amagar-se als boscos. Només una petita part del terme municipal es conreava. La resta eren boscos espessos, alzinars i vernedes poblats d'óssos, llops, cérvols i senglars. Al voltant del riu hi havia un ample aiguamoll infestat de paludisme. Era una vida aïllada i autònoma. Els pagesos es feien les cases i es teixien els vestits, les espadenyes i les cordes.

Només hi havia uns pocs oficis autònoms: ferrer, terrissaire i moliner, i els que servien directament el senyor feudal: criats, cuiners i soldats. Per dura que fos la vida dels nostres avantpassats, també tenien celebracions, com la festa major i els aplecs a les ermites de Sant Miquel i de Sant Mateu. El contingut religiós expressava alhora el ritme anual de les activitats pageses: Sant Miquel indicava el temps de trasplantar; la Candelera, el temps de podar; Sant Joan, el de segar el blat; San Sadurní, el final de les feines agrícoles de l'any.

Els feus veïns

Els eclesiàstics també podien ser senyors feudals. Així, Montmeló va ser un feu del convent de monges de Santa Maria de les Puel·les (Barcelona), i Mollet pertanyia a la seu episcopal de Barcelona, encara que l'any 1393 va passar a dependre directament de la Coròna. Granollers va pertànyer a la baronia de Montbui; més tard, al bisbat de Barcelona,

i encara al senyor de la Roca i al de Montcada. Va haver de pagar 10.000 florins d'or perquè el rei Alfons IV redimís la ciutat. Montcada, que pertanyia als comtes de Barcelona, va ser cedida entre els anys 1023 i 1032 al noble Guillem de Muntanyola, que va passar a dir-se Guillem de Montcada.

Martorelles, Sant Fost i Santa Perpètua formaven part de la baronia de Mogoda que, l'any 1.434, va ser comprada pels frares de la cartoixa de Montalegre. Els pagesos van haver de pagar 3.041 lliures per retornar a la jurisdicció reial, però el monestir no va reconèixer l'emancipació d'aquests municipis fins al 1556.

Can Bosquerons

És l'indret de Montornès del qual es té la constància històrica més antiga, ja que l'esmenta un llegat testamentari de l'any 970.

Estava situada al costat del camí ral i cultivava la plana contigua al riu, ocupada avui per fàbriques.

Amb els segles, la casa va ser reconstruïda diverses vegades. L'actual té elements del segle XVI endavant.

Malgrat el mal estat actual del mas, encara es distingeix l'era enrajolada on es batia el blat.

El nom de Bosquerons té tres possibles

interpretacions: Bosquerons (boscots petits) és la més probable i l'acceptada per l'Institut d'Estudis Catalans, Buscarons (estelles de llenya), i Buscarons (gent inclinada a barallar-se, un renom que es troba en diverses masies per tot el Principat).

L'església romànica de Sant Sadurní

L'església de Sant Sadurní va centrar la formació del poble de Palau d'Ametlla. Devia tenir uns orígens molt humils, com ara un petit oratori fortificat.

La primera referència que en tenim és del 27 de gener de l'any 971, mitjançant el testament de Checeva Ervig, que deixava un llegat a la casa de Sant Sadurní "que era al terme de Palau d'Ametlla".

Està documentada regularment des de l'any 1162, quan ja devia ser una església romànica, possiblement amb pintures a les parets.

Des de 1505 tenia tres altars: el principal, amb una escultura de Sant Sadurní i un retaule; un altre de pedra amb l'estàtua de Santa Maria amb corona de plata; i un tercer altar senzill, de fusta, dedicat a Sant Roc. La pila baptismal era de pedra de Girona i molt lluada. El campanar tenia quatre campanes.

L'església va ser reconstruïda el 1572, i va conservar la paret romànica de l'absis. En una finestra de l'absis hi ha gravada la data 1690, segurament d'una altra reconstrucció.

En època moderna va tenir un altar barroc de gran valor, que va ser cremat durant la guerra civil, el 1936.

El Vilar d'Abdelà (Can Masferrer)

Can Masferrer és esmentat amb el nom de Vilar d'Abdelà en un document de l'any 977, però la troballa de restes romanes fa pensar que el lloc estava habitat des de mil anys abans. Possiblement havia estat una finca agrícola romana conreada per esclaus.

Mentre els noms àrabs abunden a la toponímia de la Catalunya Nova (al sud del Llobregat) i, encara més, al País Valencià, a la Catalunya Vella només se n'han conservat tres. No sabem, però, qui va ser aquest Abdelà ni quins tractes devia fer amb els francs perquè

li respectessin la propietat.

La masia va ser coneguda més endavant com Vilar d'Ordila, i en els documents es parla de la capella de Sant Jaume de Vilardordís.

L'any 1488, un Masferrer va comprar la finca i li va donar el nom actual.

Excursió de Can Masferrer a Can Bosquerons.

Punt d'observació

➤ **1.** Comencem l'excursió a la plaça del Poble. El barri de Montornès Nord s'alça sobre la serra d'en Parellada, la cresta que forma el terreny entre els rius Mogent i Congost.

➤ **2.** Ens dirigim al nord pels carrers de Federico García Lorca i de can Parellada. Per aquí transitava el camí ral que comunicava Barcelona amb Granollers. És també, probablement, el camí mil·lenari que en temps dels romans es va dir Via Herculia i Via Augusta i, a l'edat mitjana, Strata Francisca.

➤ **3.** El veïnat de can Parellada era un petit nucli de cases aïllat fins a la construcció del Polígon Riera Marsà. Se n'explica una anècdota: es va produir una defunció al veïnat en moments en què una riuada impedia arribar al cementiri de la parròquia de Sant Sadurní; per evitar que es repetís el cas, es va prendre l'acord de canviar de cementiri, dient que "els de can Parellada, de vius, són de Montornès però, de morts, són de Palou".

➤ **4.** A la rotonda del dipòsit i la fàbrica Roytec, baixem a la dreta fins entrar a can Masferrer. És un mas mil·lenari, com ho mostra el terra romà de la capella de Sant Jaume i el document de l'any 977 que l'esmenta amb el nom de Vilar d'Abdelà. L'actual construcció té elements del segle XVI endavant. Actualment és propietat municipal i l'Ajuntament l'ha destinat a centre de música jove.

➤ **5.** Tornem a Montornès nord i, per l'avinguda Mogent, anem a buscar el pont sobre el riu. Fins als anys 1960 es travessava el riu per una simple passera de fusta o directament pel gual. Tot i la senzillesa, va ser l'única comunicació de Montornès amb la comarca fins a la construcció de la carretera, l'any 1913.

➤ **6.** Agafem a esquerra per l'avinguda d'Ernest Lluch fins a la rotonda de la carretera i, a l'altra banda, pugem les escales fins al carrer de Pau Casals. Tots aquests terrenys, fins a Casablanca, formaven part de la finca del Mas Calders. Les primeres urbanitzacions de xalets es van fer als anys 1940.

➤ **7.** Continuem pels carrers d'Adriano i de Milà i Fontanals. A la dreta, es veuen les restes de l'antic pont sobre el Besós, que una riuada es va endur als anys 1950. Pel carrer de Pere Calders arribem al camí de terra que du a can Bosquerons. Entre les fàbriques hi podem veure una masia més nova, can Bosquerons de baix.

➤ **8.** Can Bosquerons de dalt és el lloc de Montornès del que es té una constància històrica més antiga: l'esmenta un document de l'any 970. Amb els segles, la casa antiga va ser reconstruïda diverses vegades. L'actual té elements del segle XVI endavant. El mas mira a ponent, amb una galeria orientada al sud. L'estat actual de l'edifici és ruïnós. Es pot observar que les parets més velles eren de tàpia (fang premsat).

➤ **9.** Al voltant de la masia hi sobreviu alguna figuera i un lledoner, l'arbre amb el que es feien les forques de pagès. Damunt del mas es veuen encara algunes rajoles roges de l'era de batre el blat. Tornem a Montornès pels carrers de Pere Calders, Milà i Fontanals i Pau Casals.

MONTORNÈS NORD

MONTORNÈS DEL VALLÈS

Pràctica de **ruta**

Fotografia les dues masies

- Us proposem fotografiar les dues masies més antigues del Montornès, can Masferrer i can Bosquerons. L'estat de conservació és molt diferent, i un bon fotògraf sabrà captar-ne les possibilitats diverses.
- Un suggeriment és combinar els primers plans arquitectònics amb el paisatge de fons de la comarca, ressaltant la perspectiva de la plana del Besós/Mogent/Congost que tenien els pagesos que hi van viure al llarg dels segles.

